

ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

*Бончак Х.
Науковий керівник – доц. Барна І. М.*

ЕКОЛОГО-ГУМАНІСТИЧНІ ЦІННОСТІ ЕТНОСУ ІНДІАНЦІВ ВЕЛИКИХ РІВНИН

Природоохоронні традиції індіанців, які демонструють рівень екологічної культури, беруть свої корені ще з давніх-давен. Зазирнувши у будь-який відрізок історії розвитку цивілізації, розглянувши історико-етнічний досвід народу, можна простежити, яким чином формувалися навички природоохоронної діяльності, які фактори сприяли її виникненню та подальшому розвитку, в яких елементах традиційної культури вони знайшли безпосередньо своє відображення. Упродовж сторіч етнос накопичував і удосконалював науково-інтелектуальні та техніко-технологічні можливості для реалізації своїх цілей в природі. У цьому контексті індіанська культура складається з багатьох компонентів, що синтезуються у складну органічну цілісність. Вона і характеризує певну історичну спільність людей з усіма специфічними виявами.

Збудована на міфологічному світосприйнятті система природоохоронних традицій встановлювала моральну межу поведінки людей у довкіллі. А вони, в свою чергу, намагалися жити в гармонії з природним оточенням, мислячи себе його невід'ємною частинкою. Колосальний досвід природоохоронних традицій індіанців, що складалися в скарбницю народної мудрості протягом багатьох віків, являв собою певну систему екологічного виховання, що дійшла до нас у вигляді обрядів, звичаїв, традицій, у витворах творчості, в архітектурних традиціях, у релігійних догмах та ін. Окремі дослідники розмежовують духовні та матеріальні атрибути етнокультури [1]. Проте іноді, культурні традиції індіанців мали негативні і, навіть, конфліктні відтінки, що було викликано потребами та умовами життя, природно-кліматичними та соціально-побутовими факторами.

Вітчизняні та російські вчені не приділяють достатньої уваги зазначеній темі. Однак варто назвати працю В. Г. Стельмаха «Історія організації розвитку американських індіанців». Ряд важливих теоретичних та методологічних положень відносно характеру зв'язку між етносом і середовищем, які також безпосередньо впливають на становлення ментальності, було висунуто Л. Гумільовим («Етногенез и биосфера Земли»). Характерною рисою антропосфери Землі, за Гумільовим, є його мозаїчність. Специфіка кожного етносу полягає у тому, що різні етноси по-різному взаємодіють з довкіллям. Таким чином, характер взаємодії із середовищем, в контексті якого виникає та розвивається етнос, є його сутнісною особливістю. Водночас в англійських джерелах це питання розглядають детальніше. Зокрема, Джозефі Алвін написала книгу, присвячену «Червоній силі», а Бену Вінтону належить стаття про окупацію острова Алькатрас у *Native Peoples Magazine*. Також інформативними для нашого дослідження стали електронні ресурси Бюро зі Справ індіанців та Руху американських індіанців.

Увага до проблем досліджень менталітету індіанців зросла ще більше у період активного освоєння нових земель, з новими географічними відкриттями, з розвитком нових торговельних шляхів та поступальним рухом виробництва, що природно, потребувало все більшої кількості знань у цій галузі. З давніх-давен по високогір'ю розселились індіанські народи сміливі, сильні і незалежні. Боротьба із силами природи, специфічна система виховання, що ґрунтувалась на засадах етнопедагогіки, трудових традиціях і народних звичаях – все це формувало почуття незалежності і власної гідності.

Індіанці Великих рівнин (індіанці прерій) – корінні індіанські народи та племена, що населяли Великі рівнини – культурний регіон у центральній частині США та південно-центральній частині Канади. Серед індіанців рівнин визначають дві основні групи, що в якійсь мірі перетинаються:

- напівосілі землероби;
- кочові кінні мисливці.

Народи першої групи, проживаючи в більш-менш постійних поселеннях, крім полювання на бізонів вирощували зернові культури й активно торгували з іншими племенами. До них відносяться айова, арікара, вічито, кау, мандани, міссурі, омаха, осейдж, ото, понка, хідатса тощо. Народи другої групи протягом 18-19 століть створили свою унікальну культуру кочових кінних воїнів-мисливців, хоча деякі племена подеколи й займалися сільським господарством. До цих народів належать апачі, арапахо, ассінібойни, гровантри, команчі, кроу, рівнинні крі, шайєнни та деякі інші.

Фото 1. Індіанець – вождь племені арапахо [6].

Господарство індіанців диктувалося умовами клімату і місцевості, де вони проживали, а також рівнем їх розвитку. Індіанці займалися полюванням, збиральництвом, а осілі племена до того ж займалися землеробством. У північних районах індіанці полювали на морських звірів. З появою європейців на континенті у індіанців з'явилися коні і вогнепальна зброя, які зробили полювання на бізонів легшим і швидшим. Індіанці вирощували сільськогосподарські культури і розводили домашніх тварин. Кочовий спосіб життя, стійкий опір військам США та Канади, колоритний вигляд обумовили те, що саме образ індіанців рівнин став архетипним образом північноамериканських індіанців в культурі взагалі [6].

Релігійні вірування індіанців в минулому – різні родоплемінні культури (шаманізм, культ особистих духів-покровителів, пережитки тотемізму та ін.). У сучасних індіанців ці культури збереглися лише у племен, що живуть у віддалених і малодоступних районах Америки. Більшість індіанців прийняли християнство: в Південній Америці головним чином католицизм, а в Північній Америці переважно різні напрямки протестантизму.

Корінні індіанські народи мають складну систему духовних чеснот і традицій, структура яких залежала від навколишнього середовища, історичного досвіду та світоглядних уявлень різних племен. Цієї системи неможливо було просто навчити чи передати окремій людині, вона набувалася упродовж усього життя. Від народження діти індіанців пізнавали традиційні молитви, розвиваючи власні відносини зі світом духів, формуючи свій внутрішній світ. Успадкування давніх знань і традицій було важливою умовою існування етносу, а тому участь усіх членів спільноти в релігійних церемоніях була обов'язковою. Церемоніальному життю індіанців навчали з раннього дитинства. Діти довідувалися, що багато життєвих привілеїв – пісні, імена і танці – дістаються людям від духів. Особливу роль у цьому відігравали шамани, котрі володіли священною можливістю набувати форму духа і боротися зі злими духами і хворобами. В ритуалах зцілення шаман використовував священні предмети, на кшталт масок, які уособлювали основних духів і мали подобу тварин, або людино-тварин.

На теренах Великих Рівнин вважалося, що людина починає розуміти цей світ після сорока років, і це відповідає індіанському сприйняттю духовності як одвічного процесу пізнання. Особливі молитви і церемонії призначалися для вшанування духів, які проявляють себе різним чином, здебільшого у вигляді тварин, або природних сил. Вважалося, що деякі

духи, відомі як качінас (прадіди), мешкали в особливих водоймах і часто набували подоби дощових хмар. Інші надприродні духи, не обов'язково доброзичливі, знаходилися у віддалених скелях або печерах [4].

Фото 2. Ритуальні танці племені арапахо[6]

Індіанці також вірили, що успіх на полюванні залежав від їхньої майстерності та благовоління духів. Часто вони прикрашали свої мисливські чи рибальські знаряддя мистецькими зображеннями тварин, які символізували майбутню здобич. Багато племен були анімістами, вірячи, що всі живі істоти мають свідомість і пов'язані між собою. Тому будь-яка дія могла спричинити непередбачувані наслідки у світі тварин, людей і духів, запобігти яким і мали традиційні церемонії, табу і ритуали. Індіанці вірили, що вбиті тварини жертвували собою заради людей, і це може тривати і надалі, якщо до їхніх духів відноситися з повагою. З цією ж метою практикувалося шанобливе ставлення до решток тварин, які захоронювалися ритуальним чином. Існували також табу на споживання окремих видів тварин або частин їхнього тіла. Згадані елементи чи атрибути духовного життя індіанців, як і в інших етнічних спільнот, набували рис, образів у відповідності до біотичного потенціалу етнічної території і носили природоохоронний характер [8]. У посушливих регіонах життя індіанських племен залежало від опадів, а тому там традиційно не обходилося без звертання за допомогою до духів. Однією з відомих церемоній викликання дощу є Зміїний Танець індіанців. Численні обряди, звичаї, ритуали, вказують на те що народна агротехніка була не бездушним процесом «сівби-жнив», а гармонійним поєднанням «технологічних процедур, з елементами духовної культури» [5].

Екологічні детермінанти та релігія відіграють свою роль у формуванні екологічних цінностей індіанського етносу. Релігія, як явище національної культури, та релігійні уявлення й вірування, як явище етнічної психології, мають на собі відбиток того природного середовища, у якому формувалася етнос. У зв'язку з цим релігія, тією чи іншою мірою, сама може бути джерелом екологічної етики.

Екологічна культура індіанського етносу розвивалася у напрямі від землеробської культури до техногенної. Її розвиток ішов від природо-центричних поглядів язичників через теоцентричні засади християнства й антропоцентричне ставлення до природи в період існування в складі тоталітарної держави до виникнення нової природоцентричної екологічної етики. Формування нової екологічної етики відбувається на базі нової системи життєзабезпечення, сучасної науки, сучасних релігійних поглядів, а також інших компонентів культури (економічних, соціальних настанов, історичних реалій та ін.).

Отже, осмислюючи феномен етнокультури та розглядаючи механізми формування екологічного світосприйняття у рамках різних етногруп, треба підкреслити, наскільки важливим на сьогоднішній день є звернення до витоків народної мудрості, до культурних традицій етнічних спільнот, особливо в галузі природоохоронної діяльності. Таким чином, суспільно-історичний етнічний досвід набуває нового значення: відкриваючи нові напрями в системі екологічної освіти, він наповнює її новим змістом, розширюючи можливості для подальшого, цілеспрямованого процесу формування нових світоглядних та життєвих позицій підрастаючого покоління.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Барна І. М. Етногеографічне дослідження регіону (на матеріалах Тернопільської області): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.: спец. 11.00.02 "Економічна і соціальна географія" / Барна Ірина Миколаївна – Львів, 2005. – С.7-9.

2. Американские индейцы: земля, природные ресурсы и самоопределение. Выдержки из книги Джека Аттера, 1994: «Американские индейцы – ответы на вопросы сегодняшнего дня» [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: http://www.npolar.no/ansipra/russian/Items/Indians_2_R.html
3. Стельмах В. Г. История организации «Движение американских индейцев» / В. Г. Стельмах // Америка после Колумба: взаимодействие двух миров. – М.: Наука, 1992. – 271с.
4. Судьба индейцев. Все о положении индейцев сегодня. 18 июля 2007 [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://vybory.org/articles/743.html>
5. American Indian Movement. Grand Governing Council [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.aimovement.org/>
6. Native Peoples Magazine: Fall 1999 Article page #2, «Alcatraz, Indian Land» by Ben Winton [Electronic resource] – Mode of access: http://siouxme.com/lodge/alcatraz_np.html.
7. Священна спадщина індіанців. [Електронний ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://honchar.org.ua/p/svyaschenna-spadschyna-indiantsiv/>
8. Барна І. М. Етнічний аспект взаємодії в системі "суспільство – ландшафт"/ Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Подільські читання. Епоха природничих досліджень Поділля: історія, теорія, практика». – Кам'янець-Подільський, 2018. – С.221.

Веррик У.

Науковий керівник – доц. Барна Ірина Миколаївна

СИСТЕМА ЖИТТЄЗАБЕПЕЧЕННЯ ЕСКІМОСІВ В КОНТЕКСТІ ВПЛИВУ НА ДОВКІЛЛЯ

Актуальність дослідження. На даний час суспільство здійснило великий вплив на навколишнє середовище і дуже часто цей вплив набуває негативних рис. Життєзабезпечення ескімосів у минулому не мало таких екологічних наслідків як сьогодні. Тому важливо знати та розуміти різницю між стилем і способом життя цього народу в сучасному світі та у минулих роках для вирішення сучасних екологічних проблем.

Праці з подібної проблематики можна знайти у наукових працях здебільшого зарубіжних вчених, зокрема, К. Флінера, який розглядав проблеми життя народів Арктики, Г. Хакслі, С. Мітінюї, О. Черненко та ін.

Метою дослідження є вивчення впливу на довкілля системи життєзабезпечення та природокористування на прикладі етнічної спільноти ескімосів.

Завданнями дослідження є аналіз національних атрибутів повсякденного життя ескімосів впродовж періоду їхнього формування у різних його аспектах з точки зору впливу на навколишнє середовище.

Сьогодні поселення ескімосів розташовуються на двох континентах, які розділяє Берингова протока – Північна Америка і Євразія.

Життя в екстремальних умовах північних широт багато в чому визначило специфіку матеріальної і духовної культури народів Півночі. Матеріальна культура північних народів характеризується високою пристосованістю до суворих природних умов [2]. Люди проявляли виняткову винахідливість в улаштуванні свого життя, в умілому використанні природних ресурсів. Предмети матеріальної культури максимально відповідали своєму призначенню видобутку звіра, або риби, збереженню тепла, захисті від холоду, вітрів, тощо. Коли розглядається питання про культуру народу, то сюди входить сукупність досягнень людей у виробничому, суспільному і інтелектуальному відношенні. При цьому, надзвичайно цікавим є встановлення основних чинників, які чинили найбільш суттєвий вплив на розвиток культури корінного населення Півночі та Сибіру.

Потреби північних народів визначили їхні традиційні заняття і культурно-господарський тип. Господарство північних народів диктувалося їх потребами та інтересами. Основними видами господарства були оленярство, полювання, рибальство і морський промисел (звіробійний). У деяких спостерігався змішаний тип господарства (рибальство і морський промисел, оленярство і полювання) [3].

Спілкуючись з природою протягом тисячоліть, народи Півночі накопичили певний досвід, поняття, уявлення про навколишнє життя. Об'єднавши свої зусилля, свої думки і бажання, їхні далекі предки стали разом дбати про щоденні потреби, про те, як вижити в